

УДК 821.161.2:821.133.1/82-3

DOI: [https://doi.org/10.17721/2520-6346.1\(66\).116-132](https://doi.org/10.17721/2520-6346.1(66).116-132)

Олена Пилипей, канд. філол. наук

ORCID ID: 0000-0003-4711-0613

e-mail: 19lena78pylypei@gmail.com

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця, Київ

асоціація "Український дім"

Сен-Жермен-ан Лей, Франція

Надія Гаєвська, канд. філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-9817-3510

e-mail: nmgaevska@ukr.net

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

**ХУДОЖНЄ ВИРАЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ
ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ ПРОЗІ
(на матеріалі творів "П'ять хвилин ніжності"
Євгенії Кононенко та "Молодий чоловік" Анні Ерно)**

У статті йдеться про особливості художнього втілення жіночої ідентичності в творах сучасної української та французької жіночої прози на матеріалі творів "П'ять хвилин ніжності" Є. Кононенко та "Молодий чоловік" Анні Ерно. Проаналізовано художні прийоми і засоби актуалізації жіночої ідентичності у творах Є. Кононенко та А. Ерно.

Ключові слова: ідентичність, жіноча ідентичність, жіноча проза, гендерний аналіз, авторська позиція, авторська точка зору, організація повісткування, позасюжетні елементи художнього тексту, інтертекстуальні елементи, соціокультурний дискурс, фемінна проза, назва твору, епіграф.

Вступ

Сучасне літературознавство поч. ХХІ ст. неможливо уявити без гендерного аспекту дослідження художнього тексту. Цей гендерний підхід дозволяє виявити особливості художнього мислення автора. Сучасний фемінний дискурс потребує практичного підтвердження аналізом конкретних текстів в аспекті

вияву жіночої ідентичності. Цим зумовлюється **актуальність** цієї розвідки. Жіноча проза втілює в собі особливості вияву жіночої ідентичності, жіночого світосприйняття, специфічного емоційно-психологічного проживання жіночого буття.

Метою є дослідити специфіку художнього вираження жіночої ідентичності в творах Є. Кононенко ("П'ять хвилин ніжності") та А. Ерно ("Молодий чоловік").

Предмет становить вивчення особливостей художнього втілення жіночої ідентичності у творах української та французької письменниць.

Об'єктом є твори "П'ять хвилин ніжності" Є. Кононенко, "Молодий чоловік" А. Ерно. Слід зазначити, що "Молодий чоловік" А. Ерно українською мовою ще не перекладений. Подані цитати українською мовою цього твору зроблені автором статті (*О. Пилипей – надалі О. П.*)

Методи дослідження

Для розв'язання поставленої проблеми використано такі методи дослідження, як історико-культурний, історико-порівняльний, комплексний текстуальний аналіз, синтез матеріалу тощо.

Огляд літератури

Аналіз фемінної літератури в Україні знаходимо в працях В. Агеєвої, Т. Гундорової, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Павличко (Агеєва, 2004; Гундорова, 2013; Забужко, 2009; Зборовська, 1998; Павличко, 2002) та ін.

Творчість обох сучасних авторок стала предметом розгляду в дослідженнях сучасних літературознавців, як українських, так і французьких.

Проза української письменниці Є. Кононенко аналізувалася вченими в контексті дослідження особливостей жіночої прози 90-х рр. ХХ ст. Так, Т. Тебешевська-Качак розглядає "динаміку та особливості формування жіночого письма як пласту сучасної літератури, ...[...]... його основні риси, традиції характеротворення" (Тебешевська-Качак, 2009, с. 10).

Ю. Кушнерюк здійснює спробу окреслити "типологічні паралелі у творах сучасних українських письменниць, специфічні риси жіночого погляду на світ і людину, особливості моделювання ідентичності героя, рецепцію часопросторових та аксіологічних концептів" (Кушнерюк, 2008, с. 12).

Г. Рижкова звертає увагу на вивчення жіночої літератури в усіх аспектах, в тому числі й на вивчення прози Є. Кононенко, зокрема "із точки зору жанрової специфіки, дискурсивних моделей, лінгвостилістичних і лінгвокультурних особливостей, наративних стратегій, поетикальних особливостей" (Рижкова, 2008, с. 8).

С. Філоненко, аналізуючи твори Є. Кононенко, зазначає новий погляд на жінку, створення нового типу героїні, що зумовлено актуалізацією гендерної проблематики в жіночій прозі, осмислення ролі жінки в патріархальному суспільстві і можливостей її зміни" (Філоненко, 2003, с. 132).

Також існують дослідження, присвячені безпосередньо аналізу прози Є. Кононенко, зокрема Л. Волощук, В. Габор, Н. Герасименко, О. Хамедової, Т. Шевченко (Волощук, 2017; Габор, б. д.; Герасименко, 2014; Хамедової, 2012; Шевченко, б. д.). Дослідник В. Габор зазначає, що Є. Кононенко у творах "вміло показує стан людської розгубленості та беззахисності. Кононенко властива рідкісна ... риса – чесність з собою. Адже головна мета цієї прози не шокувати читача, а показати логіку людських взаємин і повсякденності. У чомусь правильну й патологічну, проте завжди несподівану відверту та загадкову" (Габор, б. д.).

Творчість сучасної французької авторки А. Ерно стала предметом розгляду в працях сучасних французьких літературознавців у різних аспектах, які зокрема звернули увагу на особливості поетики, письменницької манери авторки (Жаррі, Дюгаст-Порт, Фейсал Буїш); автобіографічність (Бажоме, Боерінжер, Графурі, Нассеї тощо); соціальні, соціологічні моменти (І. Шарпантьє, Жаро, Нассеї) тощо.

Так, І. Шарпантьє у статті "Звичайні" прийоми опису соціального сорому: читачі Анні Ерно" звертає увагу на соціальні аспекти творів письменниці. Дослідниця підкреслює нерозривний зв'язок літератури, соціології та політики. Сама письменниця "претендує на маргінальну позицію в літературному

процесі, нижче літератури, десь між літературою, соціологією та історією..." [*переклад О. П.*] (Charpentier Isabelle, 2009, p. 19). Проаналізувавши листи читачів до А. Ерно, вчена розглядає, як авторку сприймають "звичайні" читачі. Вона окреслює соціальні риси читачів, наголошує на впливі статі дописувачів: "Жінки-читачі більш залучені, ніж чоловіки" [*переклад О. П.*] (Charpentier Isabelle, 2009, p. 21); акцентує на "вирішальному значенні "ефекту покоління" для ідентифікації", розрізняє серед читачів "провінційних" та "міських" [*переклад О. П.*] (Charpentier Isabelle, 2009, p. 22). І. Шарпантьє робить висновок про "твори А. Ерно як "читання "примирення" між соціальними верствами" [*переклад О. П.*] (Charpentier Isabelle, 2009, p. 25).

Французька дослідниця М. Боегрінжер аналізує творчість А. Ерно з погляду наявності в ній автобіографічного. Розглядаючи твір "Зовнішній щоденник" ("Journal du dehors") А. Ерно, дослідниця відзначає "уміле поєднання мовленнєвих "я", яке створює множинність дискурсів, де інтимне стає публічним, індивідуальне висловлюється анонімно, а особисте стає трансперсональним" [*переклад О. П.*] (Boehringer Monika, 2000, p. 132).

Вчений Фейсал Буїш у своєму дисертаційному дослідженні "До поетики сучасного "нарративу філіації": на основі творів А. Ерно "Майдан" та П. Мішона "Крихітні життя" аналізує особливості поетики, письменницької манери письменниці, порівнюючи її з письменницькою манерою іншого французького автора П. Мішона в контексті сімейної оповіді, сімейної саги. Відзначає нарративну хронологію, гру нарративного зміщення ("свідки – актори" подій, про які розповідали і які брали участь, і "свідки – ретронслятори", які залучені у процес реконструкції історії. Також вчений наголошує на прагненні А. Ерно до простоти, лаконічності та округлості слова в оповіді (Boüiche Fauçal, 2019).

Сучасні українські літературознавці також зацікавилися творчістю Анні Ерно й активно її аналізують, зокрема цьому присвячені праці І. Гетьман, Б. Романцової, В. Фесенко, Н. Ярошко (Гетьман, 2020; Романцова, 2022; Фесенко, 2015; Ярошко, 2018) та ін.

Так, І. Гетьман розглядає творчість французької авторки з позиції її гендерно маркованих рис. Аналіз романів "Порожні шафи" ("Les armoires vides"), "Сором" ("La honte"), "Звичайна пристрасть" ("Passion simple"), "Подія" ("L'événement"), "Роки" ("Les annés"), "Місце людини" ("La place") висвітлює творчу манеру письменниці, яку сама А. Ерно назвала "автосоціобіографічним" (Гетьман, 2020, с. 93). Дослідниця робить висновок про відсторонену позицію авторки-оповідачки, яка розглядає письмо (написання творів) як певний психотерапевтичний засіб.

Н. Ярошко розглядає мовні засоби реалізації поліфонічності та інтертекстуальності у творах А. Ерно. Відзначає "еволюцію структури оповіді від елементарної поліфонічності до власне інтертекстуальності... в аспекті використання цитат, псевдоцитат, референцій, невластне прямої мови" (Ярошко, 2018, с. 138).

В. Фесенко акцентує увагу на місці цієї письменниці у французькому літературному процесі ХХ–ХХІ ст., а також відзначає, що творчість А. Ерно – це письмо про письмо. Дослідниця називає мовлення А. Ерно "більш поетичним, але ... дистанційованим від безпосередніх почуттів" (Фесенко, 2015, с. 100). А. Ерно висвітлює присутність соціуму в індивіді (Фесенко, 2015, с. 101).

Виклад основного матеріалу

Поглиблення фемінного дискурсу в літературі к. ХХ–п. ХХІ ст. стає продовженням процесу переосмислення образу жінки, а також місця жінки-письменниці, її ролі в суспільстві, що почався ще на рубежі ХІХ–ХХ ст.

Фемінний дискурс включає в себе в тому числі й поняття жіночої ідентичності, яке художньо реалізується в жіночій літературі. Що ж таке ідентичність, зокрема жіноча ідентичність?

Ідентичність (від лат. *однаковий, тотожний*) – осмислене ототожнення особою себе з іншими об'єктами чи суб'єктами в цілісності і ненастанності власних змін (Ковалів, 2007, с. 402). Ідентичність є невід'ємною ознакою людини, пов'язаною з визнанням своєї унікальності, з одного боку, й відчуттям приналежності до певної спільноти, з іншого. Ідентичність забезпечує зв'язок між людиною та її способом бачення себе.

"Літературні твори є "чудовим полем для дослідження явища ідентичності" (Heinich Nathalie, 1996, p. 332).

На думку Франсуази Наварро, література зображує стан кризи, критичний стан "кризи ідентичності", цей певний переворот у самосприйнятті. Література також показує фундаментальні операції роботи з ідентичністю та висвітлює процес конструювання жіночої ідентичності, який включає прагнення до жіночої емансипації" (Navarro Françoise. 2020, p. 113).

Жіночу ідентичність можна трактувати як усвідомлення жінкою своєї приналежності до жіночої спільноти й визнання унікальності свого жіночого психологічного ества. На думку французької дослідниці Елен Бартельмебс, яка говорить про множинність ідентичності, "...жіноча ідентичність ...невловима, оскільки вона здається, уникає будь-якої концептуалізації, оскільки охоплює дуже багато сфер (зокрема, материнство, сексуальність тощо)..." (Barthelmebs Héléne, n. d.).

"Проза, писана жінками, часто є значно міцнішою од прози, писаної чоловіками, в цій прозі майстерність поєднана з новаціями – стилістичними, інтонаційними, формотворчими та жанровими. Ця проза позбавлена будь-яких феміністичних пересторог і нудної дидактики та сповнена такого різного й несподіваного світобачення, яке ставить під великий сумнів твердження про те, що наше життя сіре й нецікаве" (Мацевич, 2021, с. 3).

Українська письменниця Є. Кононенко розпочала свій шлях у літературі в 1990-х роках ХХ ст. як перекладачка поезії. Як авторка прози вона дебютувала у другій половині 90-х рр. ХХ ст. На сьогодні Є. Кононенко є однією з найпопулярніших письменниць української жіночої прози. Причому її твори широко відомі за кордоном, оскільки перекладено англійською, німецькою, французькою, польською, російською, білоруською, чеською, хорватською, фінською та японською мовами. Є. Кононенко є авторкою збірки поезії "Вальс першого снігу" (1997), збірок оповідань "Колосальний сюжет" (1998), "Зустріч у Сан-Франциско" (2006), "Симбалайн" (2015), збірок новел "Книгарня ШОК" (2009), "Празька химера" (2019), новел "П'ять хвилин ніжності" (2003), "Повії теж виходять заміж" (2005), "Новели для нецілованих дівчат" (2006), "Без мужика" (2009),

романів "Імітація" (2001), "Зрада. ZRADA made in Ukraine" (2002), "Ностальгія" (2005), "Жертва забутого майстра" (2007), "Камінна оргія" (2021), а також збірок есеїв "Героїні та герої" (2010), "У черзі за святою водою" (2013), "Слово свого роду" (2019), творів для дітей "Інфантазії: За мотивами поезії Клода Руа" (2001), "Неля, яка ходить по стелі (2008), "Неля сходить зі стелі (2009), "Бабусі також були дівчатами" (2010).

Творчість Є. Кононенко демонструє сучасну жіночу літературу, спрямовану на відкриття жіночого світобачення, переосмислення образів, кодів, концептів, символів, міфологем, знаків світової фемінної традиції (Христо, 2016, с. 315–316).

Новела "П'ять хвилин ніжності" входить до збірки "Книгарня "Шок" (2009). Як зазначив А. Власюк, "новели й есеї, розміщені в "Книгарні "Шок", привідкривають внутрішній світ авторки. Щирість і відвертість, поєднані з художнім втіленням ідеї, дають свій ефект..." (Власюк, 2014).

Сюжет новели дуже простий, але з пригодою, взятий з побутового життя жінки. Зображення випадку з жінкою, яка їде на побачення з коханим, й по дорозі з нею трапляється небезпечний, а потім, як виявляється, кумедний випадок. Бажаючи якнайшвидше дістатися до будинку свого коханого, героїня йде пішки. Раптом зупиняється машина, її затягують у цю машину. Вона лякається, пручається, виривається. А потім виявляє у себе чужу сумочку з доларами. Ніби компенсація за пережиті негативні емоції: *"Сама доля дає їй матеріальну компенсацію за моральні збитки"* (Кононенко, 2009, с. 41). Через ці пригоди вона спізнюється до свого коханця. Він вийшов до неї з багатоповерхівки на вулицю, бо вдома вже була дружина.

Назва новели "П'ять хвилин ніжності" акцентує на внутрішній емоції та її часовій обмеженості: *"По п'ять хвилин ніжності треба було їхати на край світу з двома пересадками"* (Кононенко, 2009, с. 37). Антитеза час – простір (відстань): "п'ять хвилин" – "край світу".

Цікавою є манера оповіді в цій новелі. Спостерігаємо зміну: 3 особа однини (вона) змінюється на 1 особу однини (я). Оповідь від 3 особи однини подає виклад подій ніби збоку, об'єктивно, ніби свідок подій: *"І вона вирушила пішки. Ось вже*

ті дев'ятиповерхівки замірили на обрії. Коли бачиш мету, йти легше. Вона не йтиме смердючими бетонними подвір'ями біля сміттєвих баків і баб на лавках. Піде вздовж траси. Сонце вже сіло. Але ще зовсім світло. Як завжди на підході, серце забилося, як у юної дівчини. Я сама вирішила приїхати сюди ніби ненароком. Ніхто не змушував мене. Це мій вибір. Моя свобода. Вона швидко йде по тротуару біля траси..." (Кононенко, 2009, с. 38). Непомітна зміна манери оповіді на 1 особу однини акцентує на суб'єктивності, передачі особистісного, внутрішнього, психологічного. Через невласне пряме мовлення з риторичними питаннями передається перебіг думок героїні: *"Чому я не шкодую за загубленим життям? Чому шкодую лише за неотриманою ніжністю?"* (Кононенко, 2009, с. 39).

Жіноча ідентичність героїні новели для авторки транслюється через сферу особистих стосунків з чоловіком. Усвідомлення своєї жіночої сутності через потребу цих п'яти хвилин ніжності. Для героїні пошук внутрішньої гармонії, внутрішнього душевного задоволення актуалізується у п'яти хвилинах ніжності, які щоб отримати, вона ладна *"їхати на край світу"*. Але при цьому авторка через невласне пряму мову героїні наголошує: *"Ніхто не змушував мене. Це мій вибір. Моя свобода"* (Кононенко, 2009, с. 38). Свобода вибору жінки – одна з основних проблем фемінної прози. Свобода вибору і відповідальності за цей вибір: *"Навіщо вона поскаржилася йому на цих покидьків?.. Навіщо було демонструвати йому свою бабську слабкість? Вона звикла сама вирішувати свої справи. Завжди любила повторювати, що від чоловіка їй потрібні тільки п'ять хвилин ніжності. І найстрашніше – залишитися без них"* (Кононенко, 2009, с. 42). Її бажання відчувати ці п'ять хвилин ніжності найбільше, найцінніше. І можливо, це вказує на її слабкість або самотність. Але вона це усвідомлює, вона щаслива від цих п'яти хвилин ніжності: *"Він стиснув її міцніше, притяг до себе. Обережно торкнувся губами її чола, притулив її до грудей. Вона відчула його серцебиття... А головне... головне, хоча побачення було неповним, і не було ні білого мартіні, ні чорних маслин, але свої вистраждані п'ять хвилин ніжності вона таки отримала"* (Кононенко, 2009, с. 42–43).

У творі "П'ять хвилин ніжності" Є. Кононенко велику увагу надає художній деталі. Наприклад, автобус, маршрутка, які стають маркером необхідності подолання відстані від героїні до її коханця: *"Повз вікна його помешкання проносилися величезні вантажівки й міжміські автобуси"*; *"А в автобусі людей було так багато.... А вона приречено стала в довжелезну чергу на маршрутку..."* (Кононенко, 2009, с. 37). І через сильне бажання "отримати свої п'ять хвилин ніжності" "вона кидала все й вирушала в дорогу". "Біле мартіні й чорні оливки" – атрибути романтичного побачення. У результаті невдалої кримінальної пригоди, яка сталася з героїнею, така художня деталь, як сумочка чужа з сотнями доларів і сумочка своя, "яка висить на лівому плечі" ніби символізують усвідомлення подвійності свого стану. Чуттєвість героїні передається тактильними деталями: *"Обережно торкнувся губами її чола. Притулив до грудей. Вона відчула його серцебиття"* (Кононенко, 2009, с. 42). Які важливі для неї ці відчуття.

Слід зазначити відсутність у творі моралізаторства з боку авторки, що скорочує дистанцію між письменницею і читачем. Розказана історія дає простір для особистих висновків читача.

Сучасна французька авторка Анні Ерно стала лауреаткою Нобелівської премії з літератури 2022 року. Як було зазначено у Нобелівському комітеті, премію присудили "за відвагу і клінічну гостроту, з якою вона розкриває коріння, відчуженість і колективні обмеження особистої пам'яті". А. Ерно "репрезентує жіночий досвід, повертає жінці тіло, заземляє і дає змогу героїням пережити весь спектр відчуттів..." (Романцова, 2022).

Літературним дебютом А. Ерно став роман "Порожні шафи" ("Les Armoires vides" (1974) про нелегальний аборт, зроблений авторкою в молодості. З самого початку свого літературного шляху письменниця бере сюжети для своїх творів з власного життя. Стосунки з батьками, стосунки з чоловіками, психологічне й сексуальне насильство, переживання криз жіночого світу тощо – весь спектр жіночих переживань стає предметом зображення в прозі А. Ерно. Автобіографізм з соціологічними елементами стає ознакою манери письма А. Ерно.

Твір "Молодий чоловік" писався протягом 1998–2000 рр., виданий 2022 року. У творі "Молодий чоловік" досліджується тема жінки, її взаємин з молодшим від неї на 30 років молодим чоловіком. Історія любовного зв'язку старшої жінки з молодим чоловіком подається паралельно зі спостереженнями над процесом написання книги: *"Souvent j'ai fait l'amour pour, m'obliger à écrire. Je voulais trouver dans la fatigue, la déréliction qui suit, des raisons de ne plus rien attendre de la vie. J'espérais que la fin de l'attente la plus violente qui soit, celle de jouir, me fasse éprouver la certitude qu'il n'y avait pas de jouissance supérieure à celle de l'écriture d'un livre / "Часто я займалася коханням, щоб примусити себе писати. Я хотіла знайти у втомі, в занедбаності, які йшли слідом, причини нічого більше не очікувати від життя. Я надіялася, що найжорстокіший кінець сподівань, який може бути, це насолода, яка змусила мене переконатися, що немає вищого задоволення, ніж написання книги"* [переклад О. П.] (Ernaux Annie, 2022, р. 11). Крізь призму стосунків з чоловіком жіноча ідентичність героїні подається авторкою нерозривно з її творчою реалізацією. Спогади героїні про нелегальний аборт, описаний в її книзі, став поштовхом для розлуки з коханим: *"J'ai entrepris le récit de cet avortement clandestin autour duquel je tournais depuis longtemps. Plus j'avanciais dans l'écriture de cet événement qui avait eu lieu avant même qu'il soit né, plus je met sentais irrésistiblement poussée à quitter A. Comme si je voulais le décrocher et l'expulser comme je l'avais fait de l'embryon plus de trente ans auparavant. Je travaillais continuellement à mon récit et, par une stratégie résolue de distanciation, à la rupture. A quelques semaines près, celle-ci a coïncidé avec la fin du livre. / Я почала писати про той нелегальний аборт, до теми якого я поверталася подумки довгий час. Чим більше я занурювалася в опис цієї події, тим більше я почувала нестримний потяг ніти від А. [герой твору – О. П.], ніби я хотіла позбутися його, як я зробила це з ембріоном більше 30 років тому. Я постійно працювала над моїм оповіданням і розлукою... Приблизно через кілька тижнів розрив збігся із завершенням книги"* [переклад О. П.] (Ernaux Annie, 2022, р. 37).

Назва твору А. Ерно "Молодий чоловік" ("Le jeune homme") також служить для художнього вираження жіночого сприйняття того, про що йдеться. Ця назва, можна сказати, емоційно нейтральна; це констатація і водночас вказівка на вік персонажа, який, як виявляється, за сюжетом, молодший за героїню. Тому словосполучення "молодий чоловік", з одного боку, просте і нейтральне, з іншого, – асоціативне.

Жіноча ідентичність, втілена у творчому процесі, зокрема в написанні книги, актуалізується А. Ерно в такому позасюжетному художньому засобі як епіграф: *"Si je ne les écris pas, les choses ne sont pas allées jusqu'à leur terme, elles ont été seulement vécues / Якщо я про децю не пишу, то це не значить, що воно закінчилося, воно було просто прожите"* [переклад О. П.] (Ernaux Annie, 2022, р. 9).

У творі А. Ерно активно використовує інтертекстуальні вкраплення, які спрямовані об'єктивно передати соціокультурний дискурс оповідача, наприклад музика, пісні популярних рок-гуртів, згадка про Джиммі Моррісона, Ненсі Хеллоуей, фільми ("Жюмбо", 2019; "Теорема", 1968), згадка про роман "Шері" Колетт, п'єсу "Ліса співачка" Е. Йонеску. Ці інтертекстуальні елементи можна трактувати як вказівку на різницю поколінь між персонажами твору. Згадка про роман "Шері" Колетт проводить інтертекстуальну паралель між текстами, оскільки це роман, в якому головна героїня Леа мала молодшого за себе коханця. А. Ерно пише: *"Nous allions voir les films dont le sujet était une liaison entre un garçon jeune et une femme mure. Nous en sortions déçus, énervés par un scénario dans lequel nous ne retrouvions pas ce que nous vivions, où la femme était une i, plorante qui finissait larguée et détruite. Je n'étais pas non plus la Léa de Chéri, le roman de Colette, que j'avais relu. Ce que je ressentais dans cette relation était d'une nature indicible, où s'entremelaient le sexe, le temps et la mémoire..." / Ми дивилися фільми, сюжети яких були про зв'язок між молодим хлопцем та зрілою жінкою. Звідти ми вийшли розчаровані, роздратовані сценарієм, в якому ми не знаходили того, що переживали самі, де жінка почувалася знищеною. Я більше не була Леа з "Шері", роману Колетт, який я перечитала. Те, що я відчувала в цих стосунках,*

було незрозумілим, коли перепліталися секс, час і пам'ять..." [переклад О. П.] (Ernaux Annie, 2022, р. 28–29). Соціокультурний дискурс твору реалізується через згадки про історичні події та політичних лідерів минулих часів, зокрема про генерала де Голля – французького державного, військового, політичного діяча, Першого президента П'ятої республіки у 1958–1969 рр., маніфестації травня 1968 року, які були спрямовані на соціальні зміни в країні, вибори президента Жіскара Д'Естена (1974–1981). Ці спогади підкреслюють часову і психологічну відстань між персонажами: *"Cette épaisseur de temps qui nous séparait avait une grande douceur, elle donnait plus d'intensité au présent... De toute façon, par son existence même, il était ma mort. / Цей часовий відрізок, який нас розділяв, мав велику присмність, він додавав сил теперішньому... У будь-якому випадку самим своїм існуванням він був мою смертю..."* [переклад О. П.] (Ernaux Annie, 2022, р. 32).

Висновки

Отже, в результаті дослідження можна зробити висновок про актуалізацію питання жіночої ідентичності в сучасних європейських літературах, зокрема українській та французькій.

Твори "П'ять хвилин ніжності" Є. Кононенко та "Молодий чоловік" А. Ерно споріднює "жіноча тема", яка фокусується на проблемі самореалізації жіночої особистості в сучасному суспільстві, пошуках гармонії й розуміння у взаєминах із чоловіком. Жіноча ідентичність у цих творах розкривається авторками з жіночого погляду, через призму внутрішнього світу жінки, її психології, сумнівів, суджень, мрій, переживань, що є художньою особливістю жіночої творчості.

Цікавим є арсенал художніх засобів вираження цієї жіночої ідентичності у творах обох авторок. Зокрема, манера оповіді. Так, у творі Є. Кононенко "П'ять хвилин ніжності" спостерігаємо зміну манери оповіді: 3 особа однини (вона) змінюється на 1 особу однини (я). У "Молодому чоловікові" А. Ерно оповідь ведеться відразу від 1 особи однини (я), що сприяє оприлюдненню внутрішнього стану жінки, її переживань, її емоційного стану.

Назви творів також транслюють жіночий емоційний стан героїнь. Так, назва новели "П'ять хвилин ніжності" Є. Кононенко

акцентує на внутрішній емоції та її часовій обмеженості: *"По п'ять хвилин ніжності треба було їхати на край світу з двома пересадками"*. А назва твору А. Ерно "Молодий чоловік" з погляду вираження емоційного стану – емоційно нейтральна. І водночас прокладає "місток" до такої сюжетної деталі, як любовний зв'язок між старшою жінкою і молодшим чоловіком. Таке кохання у творі А. Ерно підсилюється темою важливості процесу творчості для жінки, для жінки-письменниці. Цей любовний зв'язок стає поштовхом, джерелом для творчого процесу письма. Важливість творчої реалізації жінки у творі А. Ерно актуалізується в епіграфі до твору.

У творі А. Ерно активно використовує інтертекстуальні вкраплення, які спрямовані об'єктивно передати соціокультурний дискурс оповідача.

Ще одним цікавим художнім прийомом вираження жіночої ідентичності обох творів, який їх споріднює, є відсутність імен у персонажів. Неважливість персоналізації героїв водночас сприяє заглибленню у інтимний, внутрішній, психологічний світ персонажа, зокрема жінки. Це тільки деякі аспекти дослідження жіночої ідентичності у творах сучасних української та французької авторок. Це потребує подальшого поглибленого вивчення. І простір для наукових пошуків тут величезний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Агєєва, В. (2004). Гендерна літературна теорія і критика. У *Основи теорії гендеру*. (с. 426–445). Видавництво "К.І.С."

Власюк, А. (2014). Есеї чи щоденник? Євгенія Кононенко. Книгарня "Шок" У А. Власюк *"Оптимізм майбутнього без Бога"*. Посвіт.

Волощук, Л. (2017). Феміністичний дискурс прози Євгенії Кононенко. У *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Філологічні науки*, 1(19), 62–69.

Габор, В. (б. д.). *Українська Франсуаза Сатан*. <http://www.molbuk.cv.ua/archive/index.htmlhttp://gazeta.ua/>

Герасименко, Н. (2014). Мала проза Є. Кононенко як реалістична художня модель українського суспільства межі ХХ–ХХІ ст. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*, 3, 15–19.

Гетьман, І. (2020). Творчість Анні Ерно у світлі сучасних гендерних досліджень і її роль у розвитку жанру автобіографії. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 1(27), 93–97.

Гундорова, Т. (2013). *Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми*. Грані-Т.

Еспресо. (2022, 6 жовтня). *Розриває колективні обмеження особистої пам'яті: оголосили лауреата Нобелівської премії з літератури*. <https://espreso.tv/rozrivai-koлективni-obmezheniya-osobistoi-pamyati-ogolosili-laureata-nobelivskoi-premii-z-literaturi>

Забужко, О. (2009). Жінка-автор у колоніальній культурі, або Знадоба до української гендерної міфології У *О. Забужко Хроніки від Фортінбраса* (с. 152–191). Факт.

Зборовська, Н. (1998). Перемога люті. *Критика*, 10, 28–29.

Ковалів, Ю. І. (2007). *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. Академія.

Кононенко, Є. (2009). П'ять хвилин ніжності. У *Книгарня "ШОК"* (с. 37–44). Львів.

Кушнерюк, Ю. (2008). *Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості художнього стилю*. [Автореф. дис... канд. філол. наук]. Дніпропетровськ. нац. ун-т.

Мацевич, П. (2021). *Феномен жіночої прози в сучасній вітчизняній літературі* : Бібліографічний показник (с. 3). КЗ "ЗОУНБ ім. О. М. Горького.

Павличко, С. (2002). *Фемінізм* (В. Агєєва, Передм.). Основи.

Рижкова, Г. (2008). *Українська жіноча проза 90-х років ХХ – початку ХХІ ст.: жанрові й наративні моделі та лінгвопоетика* [Автореф. дис...канд. філол. наук]. Держ. ун-т ім. В. Винниченка.

Романцова, Б. (2022). Чому не Жадан. За що Нобеля з літератури отримала Анні Ерно. *Український тиждень*, 7 жовтня.

Тебешевська-Качак, Т. (2009). *Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст.* Навчальна книга – Богдан.

Томчук, Л. (2009). У світлі жіночої ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія: філологія*, 21 (с. 105–108).

Фесенко, В. І. (2015). *Новітня французька література*. Вид. центр КНЛУ.

Філоненко, С. (2003). *Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ століття (феміністичний аспект)*. [Дис... канд. філол. наук]. Дніпропетровськ.

Хамедова, О. (2012). Наративні моделі малої прози Є. Кононенко. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*, 18, 150–158.

Христо В. (2016, травень). Творчість Євгенії Кононенко в контексті сучасної української прози. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського : Філологічні науки (літературознавство)*, 1(17), 315–318.

Шевченко, Т. (б. д.) *Новелістика Євгенії Кононенко у контексті сучасної української "малої прози"*. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/18466/1/188-197.pdf>

Ярошко, Н. С. (2018). Поліфонія та інтертекстуальність у творах Анні Ерно "Те, що вони кажуть, або нічого", "Жінка", "Записки із навколишнього світу". *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 34, 137–140.

Barthelmebs Hélène. (n. d.). *Identités plurielles : constructions des identités féminines dans la littérature francophone à partir de 1950*. <https://sflgc.org/acte/helene-barthelmebs-identites-plurielles-constructions-des-identites-feminines-dans-la-litterature-francophone-a-partir-de-1950>

Boehringier Monika. (2000). Paroles d'autrui, paroles de soi *Journal du dehors d'Annie Ernaux*. *Études françaises*, 2(36), 138–148.

Bouiche Fayçal. (2019). *Vers une poétique du "récit de filiation" contemporain: autour de La Place d'Annie Ernaux et des Vies Minuscules de Pierre Michon* [École doctorale Sociétés, humanités, arts et lettres]. Université Coté d'Azur.

Charpentier Isabelle. (2009). Les réceptions "ordinaires" d'une écriture de la honte sociale : les lecteurs d'Annie Ernaux. *Idées économiques et sociales*, 1(155), 19–25.

Ernaux Annie. (2022). *Le jeune homme*. Gallimard.

Heinich Nathalie. (1996). *États de femme. L'Identité féminine dans la fiction occidentale*. Gallimard. <https://journals.openedition.org/babel/10212>

Navarro François. (2020). La construction de l'identité féminine, entre héritage méditerranéen et quête émancipatoire dans trois œuvres romanesques contemporaines. *Babel*, 41, 113–134. <https://journals.openedition.org/babel/10212>

REFERENCES

Ageeva, V. (2004). Gender literary theory and criticism. In *Fundamentals of gender theory*. (pp. 426–445). "K.I.S." Publishing House [in Ukrainian].

Barthelmebs, Hélène. (n. d.). *Plural Identities: Constructions of Female Identities in Francophone Literature from 1950*. <https://sflgc.org/acte/helene-barthelmebs-identites-plurielles-constructions-des-identites-feminines-dans-la-litterature-francophone-a-partir-de-1950>

Boehringier, Monika. (2000). *Words of Others, Words of Oneself Journal du dehors by Annie Ernaux*. *Études françaises*, 2(36), 138–148

Bouiche, Fayçal. (2019). *Towards a Poetics of the Contemporary "Narrative of Filiation": Around Annie Ernaux's La Place and Pierre Michon's Vies Minuscules* [Doctoral School of Societies, Humanities, Arts and Letters]. Université Coté d'Azur.

Charpentier, Isabelle. (2009). The "ordinary" receptions of a writing of social shame: the readers of Annie Ernaux. *Idées économiques et sociales*, 1(155), 19–25.

Ernaux, Annie. (2022). *The young man*. Gallimard.

Espresso. (2022, October 6). *Breaks the collective limits of personal memory: the winner of the Nobel Prize in literature has been announced* [in Ukrainian]. <https://espresso.tv/rozrivae-kolektivni-obmezhennya-osobistoi-pamyati-ogolosila-laureata-nobelivskoi-premii-z-literaturi>

Fesenko, V. I. (2015). *Latest French literature*. View. center of KNLU [in Ukrainian].

Filonenko, S. (2003). *The concept of a woman's personality in Ukrainian prose of the 90s of the 20th century (feminist aspect)*. [Diss... Cand. philol. sciences]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

Gabor, V. (b. d.). *Ukrainian Françoise Sagan* [in Ukrainian]. <http://www.molbuk.cv.ua/archive/index.htmlhttp://gazeta.ua/>

Gerasimenko, N. (2014). E. Kononenko's short prose as a realistic artistic model of Ukrainian society at the turn of the 20th–21st centuries. *Literary process: methodology, names, trends. Philological Sciences*, 3, 15–19 [in Ukrainian].

Gundorova, T. (2013). *Transit culture: Symptoms of postcolonial trauma*. Granite [in Ukrainian].

Heinich Nathalie. (1996). *States of women. Female identity in Western fiction*. Gallimard. <https://journals.openedition.org/babel/10212>

Hetman, I. (2020). Anna Erno's creativity in the light of modern gender studies and her role in the development of the genre of autobiography. *Current issues of humanitarian sciences*, 1(27), 93–97 [in Ukrainian].

Hristo, V. (2016, May). Yevgenia Kononenko's creativity in the context of modern Ukrainian prose. Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlynskyi: *Philological Sciences (Literary Studies)*, 1(17), 315–318.

Khamedova, O. (2012). Narrative models of small prose E. Kononenko. *Actual problems of Ukrainian literature and folklore*, 18, 150–158 [in Ukrainian].

Kononenko, E. (2009). Five minutes of tenderness. In *At the "SHOK" Bookstore* (p. 37–44). Lviv [in Ukrainian].

Kovaliv, Yu. I. (2007). *Literary encyclopedia: in 2 volumes*. Academy [in Ukrainian].

Kushneryuk, Yu. (2008). *Ukrainian women's prose of the late 20th century: worldview models and features of artistic style*. [Autoref. thesis... PhD (Philol.)]. Dnipropetrovsk. national Univ [in Ukrainian].

Matsevich, P. (2021). *The phenomenon of women's prose in modern domestic literature: Bibliographic index* (p. 3). KZ "ZOUNB named after O. M. Gorky [in Ukrainian].

Navarro Françoise. (2020). The construction of female identity, between Mediterranean heritage and emancipatory quest in three contemporary novelistic works. *Babel*, 41, 113–134. <https://journals.openedition.org/babel/10212>

Pavlychko, S. (2002). *Feminism* (V. Ageeva, Foreword). Foundations [in Ukrainian].

Ryzhkova, G. (2008). *Ukrainian women's prose of the 1990s – the beginning of the 21st century: genre and narrative models and linguopoetics* [Author's Ref. PhD. philol. sciences]. Govt. University named after V. Vinnichenko [in Ukrainian].

Romantsova, B. (2022). Why not Zhadan. For what Annie Ernot received the Nobel Prize in literature. Ukrainian week, October 7 [in Ukrainian].

Shevchenko, T. (b. d.) *Novelistics of Yevgenia Kononenko in the context of modern Ukrainian "small prose"* [in Ukrainian]. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/18466/1/188-197.pdf>

Tebeshevska-Kachak, T. (2009). *Artistic features of women's prose of the 80s and 90s of the 20th century*. Textbook – Bohdan [in Ukrainian].

Tomchuk, L. (2009). In the light of female identity. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University, Series: Philology*, 21 (pp. 105–108) [in Ukrainian].

Vlasyuk, A. (2014). Essays or a diary? Evgenia Kononenko. Bookstore "Shock" In *A. Vlasiuk "Optimism of the future without God"*. Enlightenment [in Ukrainian].

Voloshchuk, L. (2017). Feminist discourse of Yevgenia Kononenko's prose. In *Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlynskyi. Philological Sciences*, 1(19), 62–69 [in Ukrainian].

Yaroshko, N. S. (2018). Polyphony and intertextuality in the works of Anna Erno "What they say or nothing", "Woman", "Notes from the surrounding world". *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 34, 137–140 [in Ukrainian].

Zabuzhko, O. (2009). A female author in colonial culture, or Znadoby to Ukrainian gender mythology In *O. Zabuzhko Chronicles from Fortinbras* (pp. 152–191). Fact [in Ukrainian].

Zborovska, N. (1998). The victory of fury. *Critique*, 10, 28–29 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії збірника: 23.09.24

Olena Pylypei, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0000-0003-4711-0613

19lena78pylypei@gmail.com

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine,
the association "The House Ukrainian" Saint Germain-en-Laye, France

Nadiia Haevska, PhD (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-9817-3510

e-mail: nmgaevska@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ARTISTIC EXPRESSION OF FEMALE IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN AND FRENCH PROSE

(based on the works "Five minutes of tenderness"

by E. Kononenko and "A young man" by Annie Herno)

The article deals with the peculiarities of the artistic embodiment of female identity in the works of contemporary Ukrainian and French women's prose on the basis of the works "Five Minutes of Tenderness" by E. Kononenko and "A Young Man" by Anne Herno. The artistic techniques and means of actualization of female identity in the works of E. Kononenko and A. Herno are analyzed.

Keywords: *identity, female identity, female prose, gender analysis, author's position, author's point of view, narrative organization, non-story elements of the literary text, intertextual elements, socio-cultural discourse, feminine prose, title of the work, epigraph.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.